

lelke mindig jobbik fele, szebbik része volt. Arany János is vallja egyik verssorában: „Isten veled, jobb részem arany álma.” Petőfinek Adorján Boldizsárhoz írt költői levelében is olvashatjuk e kifejezést: „Megölted, / Nem testedet, / De ennél sokkal többet, / Jobb részedet”.

A lélek - ez az ősi magyar szó - már az 1195 körül keletkezett Halotti Beszédben előfordul, amikor is a beszédet mondó pap arra kéri híveit, hogy imádkozzanak a halott lelkéért (az akkori írásmód szerint: lelic ert). A lélek szó eredetibb, konkrét jelentése ez volt: „lélegzet, lehelet”. Ebből fejlődött ki - már a magyar nyelv keletkezésének igen korai szakaszában - az átvitt értelem. A lélek: ma az emberben az életnek és a személyiségnek testtől független, anyagtalan létezőként képzel hordozója, éltető eleme. Aki kiadja a lelkét, meghal. A lélek lehet képzeletbeli lény: gonosz lélek. Lehet kísértet: hazajáró lélek. A lélek szóval jelöljük az értelmi, akarati jelenségek összességét, az ember érzésvilágát: valami betölti az ember lelkét. A lélek akarat, erő, bátorság is: nem visz rá a lélek - mondjuk. A szó kielemezhető töve: lél. Ez lehet az alapszava az oklevelekből, a krónikákból adatolható Lél, Lehel személyneveknek. A lélek tehát származékszó, épp úgy, mint a szócsaládba tartozó lélegzet, lehelet is. A szóvégi -k- hang eredetileg kicsinyítő funkciójú névszóképző, ugyanúgy, mint például a far szó mellett a fark is.

Természetesen a mai nyelvben a lélek egységes, alakilag elemezhetetlen szó, amely több származékszónak az alapja: lelkes, lelketlen, lélektelen, lelkendez stb. Idetartozik a 18. század végén, a nyelvújítás korában keletkező lelkész szó is. Se szeri, se száma összetételeinek: lélekbúvár, lélekelemzés, lélekemelő, lélekharang, lélekjelenlét, lélekmelegítő, lélekromboló, lélekszakadva, lélekszám stb.

Valamely személy érzései akkor igazán valók, ha lelkéből fakadnak, lelkében gyökereznek. Gyermekait a szülő lelke egész melegével szereti. A Biblia intelme: szeresd Istent egész lelkedből. Aki nagyon beteg: már csak hálni jár belé a lélek. Mindent megteszek valaki vagy valami érdekében: kiteszem a lelkemet érte. Lelke rajta - mondjuk, ha úgy véljük, hogy az illetőnek kell viselnie az erkölcsi felelősséget. Ha nagy az öröm, az embernek a lelke is örül, ha nagy bánat éri, még a lelke is sír belé.

Aki valakit szeret, nemcsak lelkéből szeretheti, hanem ő maga a lelke. „Édes lelkem, szép szerelmem!” - írja Thaly Kálmán. „Szívemnek gyöngyháza, lelkem Iluskája” - mondja Kukoricza Jancsi Petőfi János vitéz című költeményében. Sok-sok szeretett személy mind-mind a lelkünké, mikor mondjuk: édesanyám lelkem, lányom lelkem, lelkem magzatom (Arany János szerint: „Lelkemből lelkezett gyönyörű magzatom”). A népies szójárásban a kedves: lelkem aranyom, lelkem tubicám, lelkem galambom, lelkem angyalom (Petőfi szerint: „Hejh, Iluskám, lelkem szépséges angyala!”) Talán a legszebb megnyilatkozás is a Petőfié: „Lelkem lelke bocsáss meg”.

Hozzá tartozóinkért, barátainkért, kedvesünkért mindenünket odaadnánk, még a lelkünk üdvösségét is, úgy ragaszkodunk hozzájuk, mint lélek a testhez.

Murádin László

Százhalombattai megnyitó

A Magyar Kultúra Hete alkalmából Százhalombattán a helyi Barátság Művelődési Központ galériája jóhangulatú, színvonalas kiállítás megnyitót tartott január 19-én.

A kiállított olajképekre viszonylag könnyű ráismerni - viszonylag, mert némiképp mégis mások, mint amiket eddig Karácsony Ernőtől láthattunk.

Megnyitó beszédében Benedek Katalin művészettörténész hangsúlyozta is: a székelyudvarhelyi - és részben szamosújvári kötődésű - Karácsony Ernő festészeteszemmel láthatólag megújult, palettája kiszínesedett.

A megnyitó előtti hangulatot több elem fokozta, például a helyi (városi) TV megnyugtatóan hozzáértő érdeklődése is.

A színvonalról ezen túlmenően egy helyben lakó művész, a kolozsvári származású József Rozsnyai Júlia is gondoskodott: igen jó értelmezéssel, erővel és rokonszenves, nagyon visszafogott előadásban hallottunk tőle Dsida-verset.

(Utánnymás a Demokrata c. hetilap 2001. december 20-i számából - rövidítve)

Torma Zsófia igazsága

Sok méltatlanul elhallgatott és mellőzött alakja van a magyar tudománynak, de közöttük is a legelfeledettebb Torma Zsófia, a világ legelső régésznője. S nemcsak legelső, hanem a legnagyobbak közé is tartozik, ezt most, halála után több mint egy évszázaddal sorra igazolják külföldi kutatók írásai.

Az 1840-ben született erdélyi nemeslány élhetett volna gazdag, gondtalan, de haszontalan életet, kérőkben is válogathatott, ám őt jobban érdekelték a régi kövek, csontok, cserépdarabok. Ezt az érdeklődést génjeiben hordozta, hiszen atyja amatőr régész, történetíró, bátyja, Torma Károly pedig Aquincum és más római erődítmények feltárója. Zsófia azonban, ha nem is népszerűségben, elismertségben, de tudományos felfedezéseiben, megállapításaiban jóval megelőzte őket és korát. Mindezt itthon szinte természetesen gúnykacaj, mellőzés, támadás a jutalma, míg a külföldi kollégák elismerik és olyan barátai vannak, mint a Schliemann házaspár. Heinrich Schliemann szintén a hivatalos régészet gúnyolódása közepette, amatőrként tárta fel Trója és Mykéné romjait, Homérosz eposzai nyomán. Zsófia barátai, levelezőtársai közé tartozott Lubbock angol régész is, aki a Prehistoric Times című könyvében leírja, lerajzolja, ezáltal megőrzi egyik legkorábbi írásemlékünket, a háromezer éves, rovásfeliratos, bronz szkíta balta-tokot.

Zsófia ásató régész lett, szorgalmához rendszerező elme, és dús fantázia társult. Sok időt töltött a „terepen”, hatalmas anyagot gyűjtött össze. Ez az anyag halála után ebek harmincadjára került. Kiadója, Fehérné Walter Anna írja, hogy gyűjteményének legértékesebb darabja, egy sumér írásjelekkel díszített orsónehezék akkor tűnt el, amikor egy Vasics nevű horvát régész 1906-ban „feldolgozta” az anyagot.

Összegyűjtött művei Magyarországon még nem jelentek meg, németül is csak kivonatosan, Jénában 1894-ben Etnographische Analogien címmel. Még e kivonatot is lelkendezve üdvözölték olyan külföldi tudósok, mint Lenormant francia régész, az első alapos sumér nyelvten szerzője, az angol Sayce, nemzetközi tekintélyű sumerológus, oxfordi egyetemi tanár. Hogy e művet magyarul is olvashatjuk, azt az emigrációban élt Fehérné Walter Annának köszönhetjük, aki Buenos Airesben kiadta Foyta István fordításában, Jáki Gábor kiegészítésével. Gyulai Pál Bukarestben 1972-ben megjelentette Zsófia levelezésének egy részét. Marton Veronika A sumir kultúra története című könyvében elismerően foglalkozik személyével. Ezzel szemben Budapesten az Akadémia Kiadónál 1986-ban, majd 1988-ban ismét megjelentetett háromkötetes, közel 2000 oldalas Erdély története meg sem említi, ahogyan ugyanezen kiadó 1962-es nyolc kötetes Új Magyar Lexikona is mellőzi.

/.../... ma is érvényesek Torma Zsófia 120 évvel ezelőtti szavai: „Minden dicsvágyat és feltűnősködést kerülve gyűjteményem jelentőségének fontos voltát egyedül abban látom, hogy leleteimet a Maros hullámai elől biztonságba helyeztem, miután más megfelelő gyűjtőre nem akadtak. Tettem ezt annak ellenére is, hogy az elfogultság és sokoldalú kellemetlenkedés sokak részéről ellenem megnyilvánult és még ma is folytatódik”.

És még ma is folytatódik...?

Friedrich Klára